

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 19 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2019

İNCELEME
Review

Halid Muhammed Hâmid, Mevsûatu Vasfî'l-Mescidi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf*

Mustafa Ölmez

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı
mstolmez87@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-7708-8747>

Geliş Tarihi / Received: 15.10.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 26.11.2019

Atıf / Cite as

Ölmez, Mustafa. "Halid Muhammed Hâmid, Mevsûatu Vasfî'l-Mescidi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf". *Marife* 19/2 (2019): 763-766. <https://doi.org/10.33420/marife.633620>.

Medine'deki şehirleşmenin hicretten sonra hız kazanması ve şehrin Mescid-i Nebevî merkezli gelişimi neticesinde, Rasulullah (s.a.v) dönemine ait pek çok önemli mekân, Mescid-i Nebevî çevresinde inşa edilmiştir. Medine'nin fizikî ve mimarî yapısında ciddi değişikliklerin yaşanmadığı Hicrî ilk asırlardan itibaren, şehri tasvir eden detaylı bilgiler kayda alınsa da, son yüzyılda meydana gelen devasa nitelikteki inşaat faaliyetleri neticesinde, Hz. Peygamber'in (s.a.v) siretinden bir cüz sayılabilecek önemli mekânların çoğu, günümüz Medine'sinin geniş caddeleri, yan yana dizilmiş büyük otelleri veya Mescid-i Nebevî'yi çevreleyen mermerlerin altında kalmıştır.

Rasulullah (s.a.v) döneminde yaşanan hadiselerin doğru anlaşılmasında olay-mekân ilişkisi kurmanın inkar edilemez bir rolü bulunmaktadır. Bu nedenle İslam alimleri, sünnetle alakalı ilmî faaliyetlerine çeşitlilik kazandırarak; sadece hadislerin serhi veya sıhhat değerlerini belirlemekle yetinmemiş, aynı zamanda hadislerde geçen olayların yaşandığı mekânların tespiti için de çaba sarf etmişlerdir. Öyle ki Hz. Peygamber'in (s.a.v) siretini ve O'nun (s.a.v) izlerini korumanın bir gereği olarak, İslam ümmetine bırakılan bu mirası muhafaza etmeyi, İslam ümmetinin kendisini muhafaza etmekle eşdeğer görmüşlerdir. Bu hususta İslam okçularının serdarı Sa'd İbn Ebî Vakkâs'ın (ö. 55/675), çocuklarının ellerinden tutup onları Rasulullah'a (s.a.v) dair önemli olayların yaşandığı yerlere götürerek, o mekânla ilgili bildiklerini

* Hâmid, Halid Muhammed. *Mevsûatu Vasfî'l-Mescidi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf*, Mısır: y.y., 2013.

tek tek anlatıp: “Bunlar ecdadınızın eserleridir. Sakın ha! Onları anmayı ihmal ederek zayıf etmeyin”¹ diye vasiyette bulunması, bu alanda yapılan çalışmalara referans olmuştur.

Tanıtımını yaptığımız Halid Muhammed Hâmid’in *Vasfu’l-Mescidi’n-Nebeviyyi’s-Şerîf* isimli kitabı Medine’yi vafeden telifatın en son örneklerindedir. Esasında bu eser, *Vasfu’l-Medîneti’l-Münevvere* ve *Sîretü’n-Nebeviyyeti’l-Musavvara* isimli, müellife ait iki farklı ansiklopedi kapsamında oluşturulan bir çalışmadır. Ancak yazarın ifade ettiği üzere; İslam dünyasındaki kütüphanelerde Mescid-i Nebvî’yi anlatan tafsilatlı bir kitabın bulunmaması ve Medine’yi ziyarete gelenlerin manevi hayatlarına tesiri olacağı düşünülen, önemli mekânları öğrenmeden oradan ayrılmalarının eksikliği nedeniyle, yukarıda ismi geçen ansiklopedilerden daha önce ve müstakil olarak basılmasına sevk etmiştir.

Günümüzde bazıları kaybolmuş bazıları da harabe halinde ayakta durmaya çalışan Hz. Peygamber (s.a.v) ile alakalı tarihi mekânların yerini tespit etmede yazarın benimsediği temel prensip, ilgili yerlerin eski ve yeni isimleri arasında bağlantı kurmaktır diyebiliriz. Yazar bu sayede herhangi bir mekânın günümüzdeki adının belirlenmesiyle yerinin tespit edilebilmesinin kolaylaşacağını savunmaktadır.

Örneğin; Mescid-i Nebvî yakınlarındaki, Rasulullah’ın (s.a.v) ziyaretiyle şerefli olduğu sahabe evlerinden Hz. Ömer’e ait eve Emeviler döneminde “Dâru’l-Kadâ” denilmektedir. Aynı ev Abbasiler döneminde Mescid-i Nebvî’deki yirmi adet kapının on sekizincisi olan, batı cihetindeki “Ziyâd Kapısı”nın mukabilinde yeniden imar edilerek “Dâru Ziyâd” adıyla belli bir dönem yer almıştır. Daha sonraki yüzyıllarda ise bu evin yerine “Medresetü’l-Mahmûdiyye” olarak bilinen büyükçe bir okul inşa edilmiştir. Hz. Ömer’e ait ev ise Ziyad Kapısı’nın mukabilinde yer almasından dolayı bu yapının kuzey kısmı olarak belirlenmiştir. Müellif, “Dâru Ziyâd” ve “Medresetü’l-Mahmûdiyye”nin “Dâru’l-Kadâ”nın bulunduğu yer üzerine inşa edilen yapılara verilen isimler olduğundan hareketle söz konusu evin günümüzdeki yerini tespit ettiğini savunmaktadır.

Yazar, yukardaki yöntemi; Medine’yi vafeden ilk dönem eserlerindeki yer adlarını daha sonraki dönemlerde telif edilen kitaplardaki yer isimleriyle mukayese ederek uygulamaya geçirmekte, ardından elde ettiği verileri ilk olarak, 17. yy. seyyahlarından Abdullah el-Ayyâşî’nin (ö. 1679) *er-Rihletü’l-Ayyâşîyye* isimli eserine, daha sonra da Ahmed el-Hıyârî (ö. 1960) ve Abdülkuddüs el-Ensârî (ö. 1983) gibi son dönem Medine tarihçilerinin kaleme aldığı çalışmalara arz ederek doğrulatmaktadır. Bu yönleme ek olarak Medine ve Mescid-i Nebvî ile alakalı eski-yeni her türlü harita ve krokiyi birbiriyle karşılaştırıp zihninde oluşan çıkarımları, Medine’de mimari anlamda büyük değişimin yaşanmadığı, Suudi Arabistan Krallığı’nın ilk dönemini idrak etmiş, Medine’nin önde gelen yaşlılarıyla yaptığı istişarelerle daha tutarlı bir hale getirmeyi hedeflemektedir.

Yazarın, Medine’nin yaşlı sakinleriyle gerçekleştirdiği bu istişareler oldukça büyük öneme sahiptir. Zira bu neslin vefatıyla söz konusu mekânların, kitaplardaki verilerle sadece tahmini yer tespiti yapılabilecektir. Oysa ki bu yerlerin son hallerini

¹ Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed İbn Ali, *el-Câmi’u li Ahlâki’r-Râvî ve Âdâbi’s-Sâmi’*, thk. Mahmud Tahhân, Riyad: Mektebetü’l-Me’ârif, ty, II/195, (no: 1590).

bizzat müşahede etmiş kişilerin tarifleri doğrultusunda önemli mekânların daha detaylı hatta tam koordinatları belirlenebilecektir. Bu açıdan müellifin gösterdiği gayret takdire şayan durumdadır.

Ayrıca kitap içerisinde zikredilen yerlerin, okuyucuların zihninde daha iyi tasavvur edilebilmesi için ender rastlanılan resim, harita ve bilgisayar ortamında oluşturulmuş özel grafi tasarımlarının kullanılması, çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır. Özellikle günümüzde yapısal anlamda ortada bulunmayan bazı sahabe evleri veya birçok kişinin görme imkanının olmadığı, Hz. Peygamber'in (s.a.v) kabrinin bulunduğu demir parmaklık görünümlü maksuranın iç kısmıyla ilgili bölümlerdeki çizimler, bu konudaki görsel kullanımın en güzel örneklerindedir.

Eser giriş ve on altı bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Mescid-i Nebvî'nin ve orayı ziyaret etmenin faziletinin yanı sıra, yazarın çalışmalarındaki temel gayesi olarak ifade ettiği; Rasulullah'a (s.a.v) karşı hüsnü edepten bahsedilmektedir. Birinci bölümde Mescid-i Nebvî'nin ilk olarak nasıl inşa edildiği anlatılırken, ikinci bölümde; Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde Mescid'in çatısını taşıyan hurma kütüklerine yani üstüvanelere yer verilmekte ve Müslümanların 14 asırdır bu sütunların yerlerini nasıl muhafaza ettikleri ifade edilmektedir.

Cennet Bahçesi başlığı altındaki üçüncü bölümde Cennet Bahçesi'nin fazileti, sınırları ve bu sınırlar içerisinde yaşanan hadiselerden bahsedilirken, dördüncü bölümde; Rasulullah (s.a.v) dönemindeki Mescid-i Nebvî'nin sınırları ile Hayber Savaşı sonrası ulaştığı sınırlar, beşinci bölümde ise muhtelif asırlarda Mescid'e eklenen ilave kısımlar bir takım resim ve bilgisayar ortamındaki çizimlerle izah edilmeye çalışılmaktadır.

Yazar, bazı sahabe evlerinin mekânını tespit etmeye yardımcı olduğundan dolayı altıncı bölümü Mescid-i Nebvî'nin kapılarının yerlerini incelemeye ayırırken, yedinci bölümde günümüzdeki Mescid'in sınırları içerisinde kalan, Rasulullah'ın (s.a.v) sıklıkla namaz kıldığı veya hutbe irad ederken ayakta durduğu yer gibi önemli mekânlardan bahsetmektedir. Sekizinci bölümde ise ikinci bölümde zikredilen bazı sütunların yerlerinde yaşanan küçük çaplı değişikliklere işaret etmektedir. Yazarın birbirleriyle bağlantılı olan meseleleri ayrı bölümler altında işlemesi konunun hacminin büyük olması halinde uygun görülebilir. Ancak araya beş farklı bölümün girmesinden sonra tekrar sütunlarla ilgili konuya dönmesi, eser içerisindeki bölümlerin tertibinde hoş karşılanmayan bir duruma sebebiyet vermektedir.

Eserin dokuzuncu bölümünde Kabr-i Şerîf'in bulunduğu Maksura'nın dış kısmı, onuncu bölümünde ise iç kısmı incelenirken, on birinci bölümü; Maksura'nın içerisinde kalan yapıtların grafik destekli tanıtımlarına has kılınmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) eşlerine ait hücrelerin yerlerinden bahsedilen on ikinci bölümü, Mescid-i Nebvî'nin sınırları dışında kalan önemli mekânların anlatıldığı on üçüncü bölüm takip ederken, on dördüncü bölümde sahabe evlerinin yerleri tafsilatlı bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Haritalar eşliğinde Rasulullah'ın (s.a.v) bayram namazına giderken kullandığı yolun belirlenmeye çalışıldığı on beşinci bölümün ardından Bakî Mezarlığı ve orada medfun bulunan bazı sahabe ve İslam alimlerinin kabirlerinin yerlerinden bahseden on altıncı bölümle yazar kitabına son vermektedir.

Mevcut haliyle çalışma, ilgili alanın temel kaynaklarına başvurulmak suretiyle hazırlanmış, hadis ve siyer alanına mensup ilim adamları başta olmak üzere her araştırmacının istifade edebileceği bir niteliktedir. Mısır'daki Dâru'l-Fârûk tarafından 2013 yılında büyük bir cilt halinde, Mısır Cumhuriyeti Eski Müftüsü (Diyanet İşleri Başkanı) Ali Cuma'nın yazdığı bir takdim ile Arapça olarak basılan eserin, henüz Türkçeye çevirisi yapılmamış olup, ilerleyen süreçte dilimize kazandırılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.